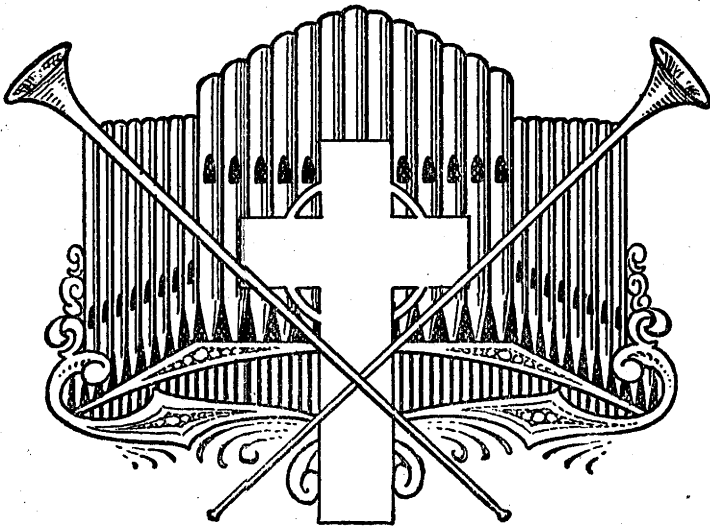

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

ORGAN FÖR.
SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER
OCH
SVERIGES ALLMÄNNA ORGANIST- o. KANTORSFÖRENING

UNDER MEDVERKAN AV INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, KYRKO-
HERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM OCH MUSIKDIREKTÖREN
SVANTE SJÖBERG, KARLSKRONA

UTGIVEN AV DOMKYRKOVICEPASTOR ARTHUR ADELL, LUND

1 Jan.

NIONDE ÅRGÅNGEN N:o 1

1934

STOCKHOLM, SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

P 293

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

UPPSATSER.

	} Sid.
<i>Adell, A.</i> : 1531 års svenska mässa och den gamla kultsången	32, 49
— — Hymn på Kristi himmelfärdsdag	65
— — Trefaldighetstidens benedicamus	134
Alternativa koraler till nya psalmer:	
Recension	104
Musikaliska Akademiens utlåtande	149
Centralstyrelsens för Sveriges allm. Organist- och kantorsförenings utlåtande ..	151
Kyrkosångens Vänners utlåtande	161
<i>Berthelsson, B.</i> : Nutida kyrkovård och kyrkokonst	132
<i>Björk, Sv.</i> : Kapitlet »Ordning medh kyrkesong» i 1571 års kyrkoordning	67, 85
<i>Cnattingius, B.</i> : Kyrklig konst 1933	56
— — Tävlingen om kyrka i Johannesberg i Göteborg	90
— — Mellansvenska barockpredikstolar	182
<i>S. Colliander</i> : Böcker om talkonst	164
<i>Hambraeus, A.</i> : Alternativ eller icke till Nya psalmer	105
<i>Hellerström, A. O. T.</i> : Kyrie eleison,	1, 18
Inför korset	17
<i>Lindeberg, G.</i> : Skolans andakter	11
<i>Olsson, O.</i> : Svante Sjöberg	97
<i>Palmer, E.</i> : Veckans tideböner	123
<i>Peters, K.</i> : Svenska psalmen 265	113
— — Det nya psalmboksförslaget	124
<i>Rosenqvist, C.</i> : Den »nya» kyrkoorgeln	119
— — Det »klangliga» materialet i den nya kyrkoorgeln	145
<i>Runbäck, A.</i> : De alternativa koralerna	104
<i>Schedin, Gunh.</i> : Silbermannskolan i grevskapet Bayreuth	5
— — De lübska kyrkoorglarna under medeltiden	53
— — Ostpreussens största orgelverk	185
<i>Silbermann, J.</i> : Dania Sonans	24
<i>Sjöberg, S.</i> : Herr Zettergren contra sin förening	159
<i>Sjöblom, E.</i> : O, Nådens konung (hymn)	81
<i>Sörensen, H.</i> : Kristus og de hellige menn i kunsten	65
Tjänstgöringsreglemente för organister, kantorer och klockare	81, 177
<i>Weman, H.</i> : Engelsk koralbok	100
<i>Wester, B.</i> : Gotiskt väsen och gotisk form i orgel	153
<i>Zettergren, N. G.</i> : Organist- och kantorsföreningarna	130
<i>Ahlén, W.</i> : Svensk orgelkonst under 1933	38

UTFÖRLIGARE REDOGÖRELSE FÖR KURSER M. M.

	Sid.		Sid.
Samverkan mellan präster och konstnärer	42	Kyrkomusikaliska kursen i Katrineholm	137
Koralveckan i Båstad	70, 140	Instruktionskurs i Kusmark	191
Utställningen »Nutida kyrkovård och kyrkokonst» i Uppsala	132	Tävlingen om ny kyrka i Göteborg ..	90
		Samvaro för gemensam bön och sång i Lund	173

RECENSIONER.

	Sid.		Sid.
NYUTGIVNA BÖCKER OCH SKRIFTER.		<i>Cornell-Wallin</i> : Uppsvenska målarskolor på 1400-talet	45
<i>Adell-Peters</i> : Veckans tideböner	123	<i>Eklund, J. A.</i> : Psalmboksförslag	124
<i>Block, G. E.</i> : Örby pastorats äldsta kyrkor	76	<i>Engström, L. M.</i> : Communion thoughts	143
<i>Borggård-Carlsson-Dalby-Friberg</i> : För scoutlivet	144	<i>Fredlund, S. F.</i> : Predikningar	47
<i>Brilioth, Y.</i> : Svensk kyrkokunskap ..	188	<i>Geister, Chr.</i> : Skolesång	93
<i>Böser, F.</i> : Der rhythmische Vortrag ..	93	<i>Helander, D.</i> : Liturgiska utvecklingen i Sverige	189
		<i>Hoppe, R.</i> : Elias Martin	15

	Sid.		Sid.
<i>Hultgren, G. M.</i> : Ur Jesper Svedbergs psalmskatt	29	<i>Bond, A.</i> : Visa från Leksand	92
<i>Höfer, Fr.</i> : Instrumentationslehre	176	<i>Bruun, J.</i> : Dansk højmesse og Tidesang	174
<i>Jacobsson, J.</i> : Göteborgs och Bohus läns kyrkor	45	<i>Colleen, H.</i> : Tolv små visor	28
<i>Johansson, A.</i> : Morgonandakten i skolan	11	<i>Croce, G.</i> : 14 vierstimmigen Motetten	91
<i>Kolmodin, O.</i> : Morgonvisor och aftonpsalmer	59	English Hymnal	100
Kyrkliga byggnader (Nordisk kultur)	94	<i>Eklöf-Gustafsson-Wikander-Ahlén-Överström</i> : Skolkören	28
<i>Lawson, E.</i> : Christina Nilsson vivt to Brockton	143	Forspil til Salmemelodier	142
<i>Lundahl, F.</i> : Förtröstan	46	95 Forspil til Salmemelodier	143
<i>Lundberg, E.</i> : Visby kyrkoruiner	190	<i>Gölz, R.</i> : Chorgesangbuch	160
<i>Luther, M.</i> : En årgång predikningar	47	<i>Hannikainen, I.</i> : 7 andliga sånger ..	92
<i>Nystedt, O.</i> : Ett kyrkoår	77	<i>Hult, J.</i> : Jungfrun hon går i ringen ..	141
<i>Ortved, E.</i> : Cistercienserorden og dens klostre i Norden	75	<i>Händel, G. F.</i> : Arioso	92
<i>Preuss, H.</i> : Martin Luther, der Prophet	59	<i>Jobs, A.</i> : Sången	160
<i>Sartori, P.</i> : Das Buch vom deutschen Glocken	93	<i>Knab, A.</i> : 16 Chorale	142
<i>Schæfer, P.</i> : Katholische Wiedergeburt der engl. Kirche	95	<i>Lassus, O.</i> : 13 kurze Motetten	91
<i>Smets, P.</i> : Die Orgelregister	175	<i>Lindberg, O.</i> : Den signade dag	72
—»— Neugeistlicher Orgelbau	176	<i>Maasalo A.</i> : 17 andliga sånger	74
<i>Stenius, J.</i> : Svensk kyrkokonst	76	<i>Morén, J.</i> : Ave crux	172
<i>Svensson, S. E.</i> : Harmonilära	29	<i>Nordqvist, R.</i> : Psalm och sång	74
Technik des Kunsthandwerks	77	<i>Nyvall, J.</i> : Lovsång	48
<i>af Ugglas, C. R.</i> : Kyrkligt guld- och silversmide	15	<i>Olson, D.</i> : 40 korapreludier	143
<i>Weber, R.</i> : Die Orgel der Gabler und Holzheu	29	—»— Påskhymn m. fl.	60
<i>Wentz, H.</i> : Den Wallinska psalmboken	189	—»— Se, Jesus är ett tröstrikt namn	73
<i>Widdig, S.</i> : Dansk Messe, Tide- og Psalmesang	13	Olsson, O.: O Gud som åter tänder ..	72
<i>Akesson, E.</i> : Det nya psalmboksförslaget	176	<i>Pedersen, M.</i> : Pratum spirituale	24
		<i>Pergament, M.</i> : Vårvisa	142
		<i>Peters-Runbäck</i> : Introitus till högmässan på de stora högtidsdagarna ..	44
		<i>Petersén, G.</i> : Herre är det du	141
		<i>Pitoni</i> : Hymn på adventssöndagen ..	92
		<i>Raasted, N. O.</i> : Psalm 42	141
		<i>Renner, J.</i> : Te Deum laudamus	92
		<i>Runbäck, A.</i> : Stå upp vår ljus	15
		<i>Saul, F.</i> : Två svenska folkvisor	74
		<i>Solén, O.</i> : Uplandssången	143
		<i>Strauss, R.</i> , Donau, sjung	143
		<i>Sundblad, H.</i> : Tre duetter	93
		<i>Widéen, I.</i> : Se, vi gå upp till Jerusalem	73
		<i>Widmann, W.</i> : Gesänge von alten Meistern	91
		<i>Wikander, D.</i> : Såsom hjorten trängtar	15
		—»— Hosianna m. fl.	48
		<i>Ahlén, W.</i> : Lov vare dig, o Jesu Krist, koralfartita för orgel	14
		—»— Sommarpsalm	142
		Ett flertal körsånger omnämnda i körrevyn	73

KORTARE MEDDELANDEN.

	Sid.		Sid.
Val	16, 48, 64, 80, 114, 176	Centralstyrelsen	31, 168
Avlagda examina	32, 95, 167	Stiftskretsarna	96, 108, 139
Lägre organistexamen	80, 167	Sveriges kyrkosångsförbunds centralråd	31
Kyrkosångens Vänner: Centralkommittén	31, 62, 78	—»— i Stockholm	16
—»— Orgelrådet	26	Musikaliska akademien	32, 64, 80, 95
Sverige allm. Organist- och Kantorsförening:		Från Tyskland	16, 64, 80
		Från Norge	64, 110

Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv

Redaktionens adress:
Bredgatan 14, Lund. Tel. 658.

Expeditionens adress: Svenska Kyrkans
Diakonistyrelsens Bokförlag, Stockholm 7.
Tel. 23 24 05.

Postgiro 675.

Tidskriften utkommer med 1 nummer
den 15 i varje månad. För juli—aug.
utkommer ett nummer den 1 aug.

Prenumerationspris: Å posten, i bok-
handeln eller direkt från förlaget: kr.
4: 50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.
Rabatt vid större annons och vid upp-
repning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bland annat:
Kyrkoherde A. O. T. Hellerström, Djurs-
holm: Kyrie eleison. — Musikdirektör G.
Schedin, Stockholm: Silbermannskolan i Bay-
reuth. — Lektor G. W. Lindeberg, Lund:
Skolans andakter. — Recensioner. — Med-
delanden.

Tonsättaren Josef Jonsson

skriver i Östergötlands Folkblad om vår
stora hymnserie (280 nummer) bl. a. följande:

*”Ett erkännansvärt arbete för höjandet av kyrkosången till ett vär-
digt plan har nedlagts av Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag,
som varje år utger ett stort antal körkompositioner i form av blad
till pris av 7 och 10 öre. Det skulle föra för långt att här upp-
räkna alla värdefulla nyheter i detta körbibliotek, som utkommit på
sista tiden. Men det kan sägas att dessa körblad upptaga ett ypper-
ligt urval av både klassisk och nyare kyrkomusik. Särskilt beaktans-
värt är, att många svenska tonsättare äro representerade. Varje intres-
serad kan i musikhandeln taga del av det utgivna, det är mödan värt.”*

SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSE BOKFÖRLAG

nottryk
NORDISK NODESTIK- OG TRYKKERI
SAMT LITOGRAFISK ETABLISSEMENT
GRUNDLAGT 1894
ST. KONGENSJUNDE 63.
KØBENHAVN

TELEFONER:
3304
13057

Telegr. Adr. Nodestikog, Köpenhamn

Anbefalles i Herrar Förläggares och
Kompositörers välvilliga åtanke vid
behov av nottryck i förstklassigt
utförande till billigaste pris ●

Mångårig leverantör till
Sveriges största förlag

Skicka oss Edert manuskript och
vi sända Eder omgående offert

Kyrkokalender

för Passionstiden och dess förberedelseid.

SEPTUAGESIMA.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 224. 648. Psalt, 57: 2—4. 1 Mos. 22: 1—14.

För högmässan:

Sv. psb. 527: 1, 2. 224: 1—3. 384: 6. 421: 2—5. [177: 4. 158.] 144: 10. Allmän kyrkobön Alternativ III (= Tänk, o Herre, på din församling.)

För aftonsången:

Sv. psb. 140: 1—5. 211. 276: 6.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 29 januari. Sv. psb. 274: 1—2. 274: 6.

Psalt. 89: 2—7, 12—16. Matt. 23: 1—22.

Tisd. 30. Sv. psb. 129: 1—2. 129: 3—4.

Psalt. 116: 1—9. Matt. 23: 23—39.

Onsd. 31. Sv. psb. 528: 1. 528: 3. Psalt. 84.

Matt. 24: 1—28.

Torsd. 1 februari. Sv. psb. 227: 1—2. 227: 6.

Psalt. 91 (: 1—6, 10—16). Matt. 24: 29—51.

Fred. 2 (Kyndelsmässodagen). Sv. ps. 426:

1, 2. 426: 3. Psalt. 86: 1—13. Matt. 25:

1—30. (Bön se denna tidskrift 1/1932.)

Lörd. 3. Sv. psb. 73: 4. 73: 6. Psalt. 107:

1—9. Matt. 25: 31—26: 5.

KYNDELSMÄSSODAGEN.

(Vit skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 509: 1—3. 509: 8. Psalt. 134. Mal.

1: 11. (Bön se denna tidskrift 1/1932.)

För högmässan:

Sv. psb. 74: 1, 2. 509: 1—4. 45: 8. 324.

[69: 2. 152.] 360: 6. Allmän kyrkobön:

Alt. I.

För aftonsången:

Sv. psb. 50. 579. 1: 7.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 5. Sv. psb. 425: 1. 425: 5—6. Psalt.

63: 2—9. Matt. 26: 6—29.

Tisd. 6. Sv. psb. 48: 1. 48: 7. Psalt. 18: 2—7. Matt. 26: 30—56.

Onsd. 7. Sv. psb. 145: 1—2. 145: 6. Psalt. 19: 8—15. Matt. 26: 57—75.

Torsd. 8. Sv. psb. 583: 1. 583: 7—8. Psalt. 113: 1—8. Matt. 27: 1—26.

Fred. 9. Sv. psb. 200: 1—2. 200: 3. Psalt. 32: 1—8. Matt. 27: 27—56.

Lörd. 10. Sv. psb. 23: 1, 2. 23: 3. Psalt. 33: 1—12. Matt. 27: 57—28: 20.

FASTLAGSSÖNDAGEN.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 518: 1—5. 648. Psalt. 43: 1—5.

Jes. 57: 1, 2. Bön se denna tidskr. 2/1932.

För högmässan:

Sv. psb. 86: 1. 518: 1—4. 94. 24: 3—5. [518:

6. 154.] 76: 8. Längre litanian med kollektalternativ 2.

För aftonsången:

Sv. psb. 89. 72: 2—6. 128: 8.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 12. Sv. psb. 126: 1. 126: 7—8. Psalt.

19: 2—7. 1 Tess. 1: 1—2: 12.

Tisd. 13. Sv. psb. 190: 1—2. 47: 7. Psalt.

39: 2—8. 1 Tess. 2: 13—3: 13.

Onsd. 14. Sv. psb. 125: 1—2. 125: 3. Psalt.

119: 1—7. 1 Tess. 4: 1—18.

Torsd. 15. Sv. psb. 49: 1—2. 49: 5. Psalt.

46. 1 Tess. 5: 1—28.

Fred. 16. Sv. psb. 128: 4—5. 189: 6. Psalt.

51: 3—14. 2 Tess. 1: 1—2: 12.

Lörd. 17. Sv. psb. 46: 5. 46: 6. Psalt. 96:

1—10. 2 Tess. 2: 13—3: 18.

För veckans passionspredikan:

1:a aktens 1—3 st. Sv. psb. 518: 4—7. 80: 2—5. 150.

FÖRSTA SÖNDAGEN I FASTAN.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 127. 648: Psalt. 61: 1—5. Jes. 42:

1—4.

För högmässan:

Sv. psb. 294: 3. 77: 1—3. 21: 4. 210: 1—4.
[151: 3, 4. 154.] 127: 3. Kortare litanian
med kollektalternativ 1.

För aftonsången:

Sv. psb. 121. 124: 2—4. 123: 6, 7.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 19. Sv. psb. 210: 1, 2. 210: 3, 4. Psalt.
145: 1—7. Gal. 1: 1—24.

Tisd. 20. Sv. psb. 77: 1. 77: 5—6. Psalt.
71: 1—6. Gal. 2: 1—21.

Onsd. 21. Sv. psb. 25: 2. 25: 3. Psalt. 119:
9—16. Gal. 3: 1—29.

Torsd. 22. Sv. psb. 519: 1. 519: 5—6. Psalt.
111. Gal. 4: 1—31.

Fred. 23. Sv. psb. 76: 1—2. 76: 8. Psalt.
102: 13—23. Gal. 5: 1—26.

Lörd. 24. Sv. psb. 78: 5. 91: 7. Psalt. 105:
1—9. Gal. 6: 1—18.

För veckans passionspredikan:

1:a aktens 4—5 st. Sv. psb. 274: 3—5. 85: 2.
80: 6—7.

ANDRA SÖNDAGEN I FASTAN.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 182. 648. Psalt. 130. 2 Mos. 14:
13—15.

För högmässan:

Sv. psb. 193: 1, 2. 182: 1—4. 184: 5. 183.
[151: 3. 154.]. 467: 13. Kortare litanian
med kollektalt. 3.

För aftonsången:

Sv. psb. 294: 2—7. 292: 5—7. 195: 7, 8.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 26. Sv. psb. 518: 2. 518: 6. Psalt.
145: 8—14. 1 Kor. 1: 1—31.

Tisd. 27. Sv. psb. 77: 1. 77: 4. Psalt. 139:
1—12. 1 Kor. 2: 1—3: 15.

Onsd. 28. Sv. psb. 72: 3—4. 72: 5. Psalt.
119: 89—94. 1 Kor. 3: 16—4: 21.

Torsd. 1 mars. Sv. psb. 384: 5. 384: 11.
Psalt. 73: 1—5, 23—26. 1 Kor. 5: 1—6: 11.

Fred. 2. Sv. psb. 90: 4. 90: 5. Psalt. 130.
1 Kor. 6: 12—7: 24.

Lörd. 3. Sv. psb. 49: 1. 49: 3—4. Psalt.
95: 1—8. 1 Kor. 7: 25—40.

För veckans passionspredikan:

3:e aktens 1—2 st. Sv. psb. 125: 1—3. 86: 3.
85: 4—6.

BOTDAGEN.

(Violett eller svart skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 387: 1—4. 387: 7—8. Psalt. 51. Joel
2: 12—14 a.

För ottesången:

Predikotext: 1 Kor. 10: 11—12. Sv. psb.
634: 1—4. 167: 8, 9.

För högmässan:

Predikotext: Mark. 7: 6—8. Sv. psb. 384: 1.
387: 3—8. 47: 7. 180: 4—6 [94. 154.] 386: 3.

Längre litanian med kollektalternativ 1.

För aftonsången:

2 Tim. 3: 16—17. Sv. psb. 120. 553: 4—6.
384: 6.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 5. Sv. psb. 386: 1—2. 386: 3. Psalt.
145: 15—21. 1 Kor. 8: 1—13.

Tisd. 6. Sv. psb. 384: 1. 384: 6. Psalt. 90:
1—6 (—14). 1 Kor. 9: 1—27.

Onsd. 7. Sv. psb. 70: 1. 70: 12—13. Psalt.
119: 169—176. 1 Kor. 10: 1—11: 1.

Torsd. 8. Sv. psb. 519: 3. 519: 4—5. Psalt.
121. 1 Kor. 11: 2—19.

Fred. 9. Sv. psb. 75: 3. 75: 20. Psalt. 143:
1—8. 1 Kor. 11: 20—34.

Lörd. 10. Sv. psb. 96: 1—2. 96: 3—4. Psalt.
148: 1—4; 11—14. 1 Kor. 12: 1—31.

För veckans passionspredikan:

4:e aktens 1—2 st. Sv. psb. 76: 1—3. 88: 2.
77: 4—6.

MIDFASTOSÖNDAGEN.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 146. 648. Psalt. 104: 27—30. Jes.
55: 1—5.

För högmässan:

Sv. psb. 205: 1, 2. 518: 6—(8) 9. 146: 8, 9.

KYRIE ELEISON.

Kyrie eleison har jämförelsevis sent upptagits i de kristna liturgierna. Sålunda nämnes det icke av Justinus, Tertullianus, Cyprianus, Hippolytus, Ireneus, Clemens av Alexandria, Origenes, Serapion och Apostoliska konstitutionerna Bok II. Det möter först i Apostoliska konstitutionerna Bok VIII, hos Johannes Chrysostomus och i Etherias berättelse om sin pilgrimsfärd till det heliga landet. Omkring år 500 torde det ha varit i bruk i Rom, då konciliet i Vaison 529, som anbefaller dess användning i Gallien, återoppar sig på romersk sed.

Försök att påvisa tidigare förekomst av Kyrie eleison saknas emellertid icke. Dölger har vågat gissningen, att Paulus vid det tillfälle, som beskrives i II kor. 12: 8 möjligen bett K. e. (Sol salutis, 1925, sid. 82) och att de kristnas av Plinius d. y. omnämnda växelsång utgjordes av K. e. (a. a. sid. 136). Dessa antaganden måste emellertid förvisas till fantasiens områden. Utan belägg är även Wagners antagande (Einführung in die gregorianischen Melodien I, 1911 sid. 72), att det hör till de äldsta latinska riterna och att det, alldenstund det består av grekiska ord, redan kan ha förefunnits under den tid, då grekiskan ännu var det liturgiska språket i Rom. Till denna Wagners osannolika hypotes har Moberg anslutit sig (Kyrkomusikens historia, 1932, sid. 30). Lizells uppgift (En högmässogudstjänst, 1930, sid. 10), att Kyrie och gloria sjungits på sin nuvarande plats »ända sedan Konstantins och Augustinus' dagar på 300- och 400-talen», saknar varje historiskt stöd.

Frågan om Kyries ursprung har på senare tid livligt debatterats. De flesta forskare vidhålla, att uttrycket hämtats från bibeln. Man anför, att ordet eleison förekommer på flera ställen i N. T., såsom Matt. 9:27; 15:22; 17:15; 20:30 f.; Mark. 10:47; Luk. 16:24; 18:38 f. Vidare citeras de ställen ur G. T., företrädesvis psalmerna, där den grekiska översättningen Septuaginta använder ordet eleison, såsom Ps. 6:3; 9:14; 25:6; 27:7; 31:10; 41:5, 11; 51:3; 56:2; 57:2; 86:3, 16; 119:29, 132; 123:3; Jes. 33:2. Den talrika förekomsten av ordet eleison i psalmerna är särskilt att beakta, då man erinrar sig att psalmerna flitigt användes i tidegården.

Men å andra sidan har framhållits att K. e. var känt såsom acklamation under antiken även utanför kyrkan. Man brukar särskilt anföra ett citat från Epiktet och hans kommentator Arrianus (Epicteti dissertationes ab Arriano digestae II 7 § 14; Ed. Schenkl. 1916), där orden »kyrie eleison» förekomma såsom ett anropande av guden. I de anförda bibelcitaten står Kyrie eleison aldrig utan ett objekt (mig eller oss). Det är särskilt Dölger, som betonat möjligheten av inflytande av denna hedniska acklamation på införandet av K. e. i den kristna liturgien.

Någon förklaring varför K. e., som dittills tydligen varit okänt i den kristna gudstjänsten, helt plötsligt i slutet på 300-talet vann popularitet, har man icke lyckats finna. Det kan ligga någon sanning i Dölgers antagande. En acklamation, som i samma eller liknande form var känd såväl för kristna som hedningar, torde lätt ha kunnat vinna utbredning. Föreställningen om den makt, som man tillade acklamationen, tyder kanske mera på hedniskt än kristet ursprung. Anmärkas bör att K. e. hela medeltiden igenom användes såsom ett magisk kraftord. I slaget vid Merseburg 933 var K. e. härarnas fältrop. I Jomffru Maria Yrtegardher heter det: »Kan väl vara sant, att Kyrieleison märker något annat än Herre miskunda oss, vilket vi lekamligen icke veta» (Hellerström, Liturgik, 1932, sid. 225).

Men om man sålunda icke kan undgå att märka ett hedniskt inslag i den betydelse Kyrie eleison mången gång fick, måste man dock lägga huvudvikten vid att acklamationen genom dess förekomst i Bibeln, ägde kristen innebörd. För dess intagande i gudstjänsten var det säkerligen avgörande, att liknande uttryck finnas i Bibeln. Man har därför allt skäl att hävda, att K. e. kommer från Bibeln men icke från den judiska gudstjänsten (såsom Rodhe, Svenskt gudstjänstliv 1923, sid. 65 håller troligt) kommit in i den kristna gudstjänsten. Samtidigt bör man dock, för att förklara den magiska betydelse Kyrie eleison fick, bära i minne dess hedniska anknytning.

Det torde icke vara något tvivel om att den Kyrios, till vilken acklamationen riktar sig är Kristus, de kristnas Herre. Detta tilltalsord betyder Kristi gudomlighet. Men även ordet eleison gör detta, ty detta ord betecknar icke blott den bedjandes hjälplöshet utan även den gudomliga makten hos den, till vilken bönen riktas. Septuaginta använder Kyrios såsom översättning av Jahve och Adonai. När bönen i N. T. riktas till Jesus, får han ofta en messiansk beteckning (Davids Son). Gregorius den store nämner, att man i Rom i motsats mot orienten sjöng Christe eleison jämte Kyrie eleison. De båda acklamationerna sjöngos lika många gånger. Detta visar att båda äro riktade till Kristus. Först på 800-talet påträffar man en trinitarisk tydning av Kyrie (Amalar av Metz), vilken tydligen uppstått i samband med att man begränsat antalet sjungna K. e. I de orientaliska liturgierna saknas alltjämt trinitarisk tydning av K. e. Visserligen förekommer detta ibland trefaldigt, men detta beror på uppfattningen av tretalet såsom heligt (jfr den trefaldiga aronitiska välsignelsen, det trefaldiga Agnus Dei).

För att förstå innebörden av Kyrie eleison måste man taga i betraktande såväl betydelsen av liknande bibliska uttryck som den betydelse acklamationen fått i de olika liturgierna på grund av dess plats och användning.

I N. T. förekommer K. e. såsom ett rop om nåd och barmhärtighet från dem som äro olyckliga i denna världen (Cabrol, Le livre de la prière antique 1929, sid. 69). Det är med dessa ord som de blinda från Jeriko, de tio spetälska, och den kananeiska kvinnan vända sig till Jesus. Det är icke ett rop i syndanöd. I detta fall användes uttrycket: miskunda dig (*ἰλάσθητι;*) Gud, miskunda dig över mig syndare, Luk. 18: 13). De

gammaltestamentliga uttryck, där Septuaginta använder eleison, återgivas i vår bibelöversättning genomgående med: var mig (oss) nådig. Denna översättning torde nära tolka betydelsen av uttrycket. Det är en bön om Guds hjälp i all livets nöd. Det är ett bönerop *ex miseria hujus vitae*, inneslutande synden men icke inskränkande sig till denna (Hering, art. Liturgie i Haueks Realencyklopedie 3:e uppl., sid. 543; Widding, Dansk Messe, etc., I, 1933, sid. 85). Av de ovan anförda citaten från G. T. hänföra sig endast tvenne (Ps. 41: 5 och 51: 3) till synden.

Såsom redan nämnts lämnar Apostoliska konstitutionerna Bok VIII (sen. hälften av 300-talet) det första belägget för användningen av K. e. i den kristna gudstjänsten. Där föreskrives, att folket och särskilt de små barnen skulle efter varje bönepunkt i katekumenernas litanian svara »Kyrie eleison». Litanian är en bön om allehanda andligt och lekamtligt gott. I Etherias pilgrimsresa omtalas en vesper i Uppståndelsekyrkan i Jerusalem. Vid slutet av vespern står biskopen framför grottan, och diakonen nämner efter plägseden namnen på enskilda personer. »Medan diakonen nämner dessa namn, står där alltid en stor skara barn, vilka oavlatligt svara: Kyrie eleison, vilket motsvarar vårt: miserere, Domine; deras rop äro otaliga». Icke heller här är det fråga om någon bön om syndaförlåtelse utan en anropan om Guds nåd. Acklamationen synes närmast haft till syfte att göra bönhörelsen viss (Achelis, Lehrbuch d. prakt. Theologie, 3:e uppl. I, 1911, sid. 369 f.). Därpå tyder särskilt att de oskyldiga barnen fått sig denna bön ombetrodd. Johannes Chrysostomus framhåller, att barnens bön om förbarmande har den största kraften (In Matthaicum homilia 71). Även i den gallikanska mässan sjöngs kyrie av gossar.

Men K. e. förekommer i den grekiska gudstjänsten icke blott såsom acklamation vid litanior. Det sjunges vid flera tillfällen 3 eller 12 gånger i följd. Vid slutet av tidegärderna sjunges det 40 gånger i följd och avslutas med doxologia minor (Ära vare Fadern etc.). Kyrie eleison har här övervägande karaktär av hyllning och utgör en lovsång till Kristus. Denna innebörd är besläktad med Kyries egenskap att vara det kraftigt verkande bönerop. I börens erkännande att hjälpen kommer från Kristus, ligger hyllningen av hans gudomliga makt innesluten. Det berättas, att man stundom sjöng K. e. 100 gånger, säkerligen på grund av att 100 i antiken ansågs vara ett lyckobringande tal. Den hundrafaldiga hyllningen måste göra bönhörelsen säker. Även i västerländska litanior förekommer 100-faldigt kyrie. Mabillon omtalar (Museum italicum II 1720, XXXIV) en Maria-litania av romerskt ursprung, där man sjöng 100 Kyrie eleison, 100 Christe eleison och 100 Kyrie eleison. Antikt hedniskt inflytande synes här ha trängt kristen åskådning i bakgrunden.

Man brukar vanligen antaga att K. e. kommit till Rom från Jerusalem (eller Antiokia). Förbindelserna mellan Rom och Palestina voro livliga. Etheria var blott en bland många pilgrimer, som besökte det heliga landet. I Västerlandet påträffa vi K. e. tidigast såsom inledning och avslutning till en litania. Böner i litanieform voro kända i Västerlandet i början på 300-talet. Lactantius (De morte persec. 46, 6) nämner en litania, som Licinius lät sin armé sjunga den dag år 313, då

han kämpade mot Maximinus Daja vid Adrianopel. I dessa latinska litanior utgjordes folkets acklamation icke av K. e. utan av dess latinska motsvarighet, såsom Precamus, Domine, miserere eller Te rogamus, audi nos. Dessa acklamationer ha tydligen så starkt tillägnats av folket, att K. e., när det omkr. 500 nådde Rom, icke förmådde undantränga dem, utan fick nöja sig med att inrama litanian. Den ställning K. e. sålunda fick utomkring litanian, är ett bevis för att det först sent började användas i Rom (Duchesne, *Origines du culte chrétien*, 1920, sid. 175 f.). Litanian var troligen den väg, varpå K. e. vann sin plats i den romerska mässan. Endast i ett fåtal mässor ingår numera en litania, men egendomligt nog har den romerska litanians yngsta beståndsdel, det grekiska K. e., blivit ett beständigt moment och har fått behålla namnet litania.

I den romerska mässan är K. e. infogat mellan introitus och gloria eller mellan introitus och kollektan, då gloria icke förekommer i alla mässor. Mellan introitus och Kyrie kan intet samband påvisas, då introitus växlar de tempore. Cabrol förnekar bestämt, att det finnes något som helst samband mellan Kyrie och gloria (*La messe en occident* 1932, sid. 61). Fortescue har däremot (*The Mass* 1922, sid. 243) sökt uppvisa ett sammanhang. Han påpekar, att i Jakobsliturgiën den första synaptén (litanian) slutar med trishagion, och erinrar även om att i de bysantinska liturgierna inledningslitanian följes av de s. k. antifonerna, vilka utgöras av några verser ur lovsalmen, i vilka invokationer inskjutits. Efter den andra av de tre antifonerna sjunges en Kristus-hymn (Monogenés). Mot Fortescue kan anföras, att gloria icke infördes i den romerska mässan samtidigt med K. e., och vidare, att gloria icke tillhör alla mässor. Men hans påpekande är av intresse, när man ställer frågan: varför fick gloria den plats den äger i den romerska mässan och icke närmast före komunionen efter antiokenskt mönster? Berodde det kanske därpå, att man fattade även K. e. som en lovsång till Kristus? Berodde det därpå att laudamus innehåller en till Kristus riktad, rudimentär litania? I varje fall är det tydligt, att man icke känt något motsatsförhållande mellan K. e. och gloria.

De medeltida liturgikerna betraktade i själva verket K. e. såsom en hyllning till Fadern, Sonen och Anden (Batiffol, *Leçons sur la messe* 1927, sid. 111). Åtskilliga av medeltidens farcerade kyrrier äro till sitt huvudsakliga innehåll lovsånger (t. ex. Kyrie, rex genitor eller Cunctipotens genitor). Även nutida romerska liturgiker uppfatta K. e. såsom en lovsång. Sålunda anser Cabrol (*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, art. Kyrie) K. e. närmast vara en doxologi till Kristus eller till treenigheten. Brinktrine (*Die heilige Messe* 1931, sid. 63 f.) menar, att böneropets mångfaldiga upprepning gör K. e. till en upphöjd lovsång till treenigheten, ett slags doxologi, som leder över till den stora doxologien, till gloria. Man söker även sammansmälta kyries egenskap att vara ett innerligt bönerop (vox deprecationis, såsom Gregorius den store uttryckte det) med dess hyllningskaraktär. Genom K. e. väckes känslan av syndighet och behovet av hjälp, heter det i Thalhofer-Eisenhofer, *Handbuch der kath. Liturgik* II 1912, sid. 55, och man anropar den treenige Guden om förbarmande, närmast för att kunna förhålliga honom i det följande glo-

Silbermannskolan i grevskapet Bayreuth.

A. Graichen och Ritter.

Gottfried Silbermanns verk avslutades icke i och med hans död 1753, ty, som vi veta hade han samlat omkring sig en mängd lärjungar, vilka han invigt i orgelbyggerikonsten. De flesta av dessa inskränka sin verksamhet till Sachsen och de nordtyska provinserna (Zacharias Hildenbrand, Tobias Schramm, Renkwitz, Köppe, Frederici, Casparini m. fl.). Två av hans lärjungar, Johann Jakob Graichen och Johann Nikolaus Ritter, slogo sig emellertid ned i grevskapet Bayreuth och grundade där en egen riktning, »Oberfrankiska orgelbyggarskolan», vilken fortgick till långt in på 19-de århundradet.

Graichen och Ritter invandrade 1739 till Bayreuth och slogo sig ned i den lilla staden Hof. Till en början företogo de blott reparationsarbeten, men 1741 utfärdade markgreven en privilegiumsurkund åt dem. Likväl erhöilo de ej de första åren det verksamhetsfält de såsom lärjungar av Tysklands största orgelbyggare hoppats på. Sedan markgreven Georg Wilhelm tillträtt regeringen hade kyrkomusiken försumrats. De flesta församlingarna ägde dock redan förträffliga orgelverk från barocktiden och således kunde orgelbyggarna endast uppföra ett fåtal egna orglar.

Dessa voro: 1744 Berg vid Hof, 1745 St. Johannis vid Bayreuth, 1747/48 Benk, 1748/49 Trebgast, 1750 Neustädtlein vid Bayreuth, 1753 Baiersdorf, 1754/56 Nemmersdorf, 1756 Bischofgrün, 1757 Kulmach, Spitalkirche, 1759 Lichtenberg, 1760 Wirsberg, 1765 Reform. Kirche zu Erlangen.

Förteckning över Lichtenbergorgelns register.

Tremulant	Calcantenzeichen
Principal, 8 Fus	Bordun, 8 Fus
Octav, 4 Fus	Quintatön, 8 Fus
Quintenbas, 3 Fus	Quinten, Diskant
Koppelflöten, 4 Fus	Octav, 2 Fus
Spitzflöten, 2 Fus	Tertien, Diskant
Tertienbas	Flageolet, 1 Fus
Mixtur, 4 Fach	Posaunenbas, 16 Fus
Subbas, 16 Fus	Octavenbas, 8 Fus.

Registerförteckningen är uppgjord i samma ordningsföljd som andragen äro placerade i spelbordet.

ria, men vidare för att kunna i kollektan uppsända en verksam bön, dock framför allt för att kunna få den rika frukten av det följande mässoffret. Kyries bönekaraktär betonas särskilt av Schindler. Bønnen er, säger han (Liturgi 1928, sid. 247), baade evangelisk og oldkirkelig og fortjener visselig at tjene Kristne til en hyppig »Skudbøn» (Hjaertesuk); den är, heter det vidare, (a. a., sid. 128) Udtrykket for vor »Trængsel, Elendighet og Nød. Att K. e. har betydelse av litania framhåller Eisenhofer (Grundriss der kath. Liturgik 1926, sid. 192). K. e. är, säger han, en bön om förbarmande, som riktas till den treenige Guden och gäller alla den enskildes och hela kyrkans mångfaldiga angelägenheter. (Forts.)

A. O. T. Hellerström.

Graichen och Ritter förblevo oskiljaktiga vänner, vilket med all säkerhet var av största betydelse för deras verksamhet. Utnämnda till furstliga hovorgelbyggare hade de uppsikt över hela grevskapetets orgelbyggen. Tyvärr voro båda mycket inbiliska och högmodiga och nedlät sig ej till att bygga mindre verk. (Orgeln i Neustädtlein utgör ett undantag.)

Medan 17:de århundradets orgelbyggare ofta åtog sig flera byggen samtidigt och överlät de mindre verken åt sina gesäller, avvisade Graichen ofta arbeten då han var sysselsatt med en orgel. Graichen och Ritter ville nämligen utföra varje detalj med största noggrannhet.

Av Graichen och Ritters orgelhandlingar finns föga i behåll. Baiersdorferhandlingens innehåller, enligt Hofner, ett blad med följande inskription: >Im Jahr 1753 wurde die Baiersdorfer Orgel den beiden privilegierten Orgelbauern Johann Jakob Graich und Johann Michael (?) Ritter pro 663 fl. 27½ Kr. erst verakkordiert und in diesem Jahr der Anfang gemacht. Anno 1755 war der Bau vollendet und den 24. Juni eingeweiht.>

Disposition.

Principal, 8'	Mixtur, 4 fach	Terz Diskant aus, 2'
Quintaden, 16'	Octavbass, 8'	Flageolett, 1'
Bordun, 8'	Violonbass, 16'	Tremulant
Octav, 2'	Viola di Gamba, 8'	Subbass, 16'
Terz Bass aus, 2'	Octav, 4'	Pedalkoppel
Quint Bass 3'	Quint Diskant, 3'	Calcant.

Wirsbergerorgelns disposition har erhållits ur därvarande pastorats orgelhandling genom H. Hofner. Den lyder:

Principal, 8', engl. Zinn, von	Quint, 3'	} Metall	Tremulant	} Holz
ab ins Ges.	Octav, 2'		Subbass, 16'	
Bordon, 8', Holz	Terz aus, 2'		Octavbass 8'	
Octav, 4'	Flageolett, 1'			
Kleingedackt, 4'	Mixtur, 1 ½, 4 fach			

Verket byggdes 1744 och hade två bälgar. Manualen var kopplad till pedalen. Kostnaderna för detta verk uppgingo till 447 fl. 12 Kr. 300 Taler erhöles orgelbyggarna.

Den lilla orgeln i Neustädtlein vid Bayreuth nedrevs först 1923.

Dispositionen var:

Principal, 8'	Octav, 2'	Subbass, 16'
Gedackt, 8'	Mixtur, 2'	Octavbass.
Flöte, 4'	Tremulant	

Verket hade två bälgar.

Efter Graichens död byggde Ritter blott en orgel; för franska reform. kyrkan i Erlangen. I Sponsels orgelhistoria sid. 139 finna vi följande disposition:

Manual:

Principal, 8 Fus, c1-f3, 2 fach	Quinta, 3 Fus
Bordun, 8 Fus	Superoct., 2 Fus
Quintatön, 8 Fus	Nassat Terz (Sesquialtera c1-f3)
Trompet, 8 Fus, (6' Korpus)	Tertia (aus), 2'
Octav, 4 Fus	Flageolet, 1 Fus
Klein Ged., 4 Fus	Mixtura, 4 fach, 2'

Pedal:

Principalbass, 8'
 Subbass, 16'
 Posaune, 16' (12' Corpus)
 Tremulant
 Kalkantenwecker

Sponsel berättar bl. a.: »Das Werk hat zween Bälge zu 9 Schuhen in der Länge und 4 $\frac{1}{2}$ Schuhen in die Breite und ist von dem erfahrenen Herrn Johann Nikolaus Ritter, Hochfürstl. Bayreuthischen Hof- und Land-Orgelmacher 1764 für 1200 fl. Rhein. verfertigt worden.»

Denna gamla Ritterorgel är fortfarande bibehållen i sitt ursprungliga skick med undantag av några smärre förändringar. Trumpeten och tremulanten äro ur funktion och så gott som förstörda. Basunen i pedalen är något tunn, antagligen till följd av sin korta bågare, f. ö. är den intonerad ungefär som en Dulcian 16'. Principalen i prospektet är endast bibehållen i de övre oktaverna. Den saknar skägg. Stämmorna var för sig klinga utmärkt och tuttit är ljust. Lufttillförseln sker numera medelst en elektromotor. Pedaltasterna äro ovanligt smala; omfånget är C—c1. Manualen är lättspelt trots att verket är omkr. 170 år gammalt.

Innan Graichen och Ritter började sin verksamhet var förhållandet helt annorlunda inom orgelbyggeriet i Bayreuth. Tretzscher hade blott byggt små orgelverk på 5—7 stämmor i bykyrkorna. Själva slottskyrkan i Bayreuth ägde endast ett dylikt orgelverk.

I och med övergången från barocken till rokokoperioden finna vi lyckligtvis ett stigande intresse för kyrkobyggnadskonsten. Många kyrkor ombyggdes och förseddes med läktare. Orglarna hade förut i allmänhet varit placerade vid sidan av altaret. Nu uppflyttades de på vänstra sidans läktare (oftast mellan de båda tornen).

Graichens föregångare grundade blott de stora orglarnas huvudmanual på 8 fots tonhöjd, de enmanualiga orglarna hade alltid haft en 4 fots Principal som huvudstämman. Graichen och Ritter uppställde emellertid alla dispositioner efter Principal 8'. Medan de gamla 4 fots orglarna ägde Oktava 2' och 1', byggde Graichen och Ritter Oktava 4' och Superoktava 2'. Mixturerna använde de ej i 1' utan 2'.

Deras orgeltyp närmade sig Silbermanns, men skiljde sig från hans genom införande av stråkstämmorna: Viola di Gamba, Salicional och Violonbas. Även mindre orgelverk försågos med pedalkoppel. Tills nu hade de oberfrankiska orglarnas manualer genom ett vällbräde varit ständigt kopplade till pedalen.

Frågar man sig varför Graichen och Ritter företrädesvis byggde enmanualiga orglar, så finna vi orsaken ligga i speltekniken. Organisterna ville ej ha några tvåmanualiga orglar! I ett oberfrankiskt orgelbrev står, enligt Hofner: »Unsere Organisten verstehen das Spielen auf zwei Clavieren nicht mehr und spielen viel lieber auf einen.» Detta hände några år efter Bachs död! I stället för det tvåmanualiga triospelet hade »dialogspelet» blivit på modet. Kvinten och tersen fingo delade luftlådor och dubbla andrag. Därur uppstodo beteckningarna Kvintbas-Kvintdiskant, Tersbas-Tersdiskant. »Tersdiskant ur 2'» är ej någon nyhet uppfunnen av Graichen och Ritter. Redan Silbermann brukade beteckna

sina tersregister på detta sätt. Med »ur 2», menas, att tersen hör till 2 fot — till Oktava 2'.

Särskilt påfallande är det sparsamma användandet av rörverk. I Graichen och Ritters orglar påträffas endast i Erlangerorgeln en Trumpet 8'. Oftare använde de Basun 16', men denna var merendels svagt intonerad.

21 år arbetade de båda mästarna tillsammans i Bayreuth. 1760 dog Graichen efter en kort sjukdom.

Ritter hade antagit två lärjungar; Friedrich Heidenreich och Johann Christoph Hacker, båda från Bayreuth. Tillsammans med dessa fullbordade Ritter Wirsbergorgeln, vilken påbörjades av Graichen. 1778 drog Ritter sig tillbaka, han var då 70 år gammal. Hacker och Heidenreich erhöles efter honom privilegiet som hovorgelbyggare.

Ritter dog 1782 i Hof vid Saale.

Wirsbergorgelns disposition:

Principal, 8'	Koppelflöt, 4'	Mixtur, 4 fach
Bordun, 8'	Spitzflöt, 4'	Subbass, 16'
Quintatön, 8'	Flöt allemagna, 4'	Principalbass, 16'
Octav, 4'	Octav, 2,	Tremulant
Quint, 3'	Sifflöt, 1'	

B. Johann Christoph Hacker.

Hackers arbeten inskränka sig mestadels till reparationer och ombyggnader av gamla orgelverk. I Emtmannsberg återfinna vi ett litet orgelverk som Hacker restaurerade 1763. Orgelhandlingen till detta verk lyder: (Avskr. fr. Emtmannsberg gjord av H. Hofner.) »Dispositio organi pneumatici Emtmannsbergiensis. Die Orgel in hiesiger Kirche hat 1 Clavier mit einer langen und drei vollen Oktaven mit ihren Semitoniis und das Pedal mit einer langen oder vollen Oktaven mit ihren Semitoniis, 2 Windladen, 2 Bälge mit einer Falten, 8 Schuh lang und 4 Schuh breit und wurde Anno 1763 von Hr. Johann Christop Hacker aus Bayreuth für 254 fl. 36 1/2 Kr. fränk. inclusive der Schreiner und Schlosser arbeit aufgerichtet.

Disposition.

<i>Manual.</i>	Quintatön, 8', ged. 1 okt., Holz
Principal von engl. Zinn, blank	Diskant, 8' } Zinn
poliert im Gesicht, 4'	Quint, 1 1/2' }
Mixturen von Zinn, 2 fach. 2/3'	
Octave von Zinn, 2'	<i>Pedal.</i>
Kleingedackt, 4' } Holz	Subbass 16'
Grobgedackt 8' }	Tremulant.

Dispositionen baserade han på 4 fots principalen, men förlänade denna en 8 fots ton från c1 för att därigenom giva de övre oktaverna en bättre grund. Särskilt må framhållas att Hacker blott försåg pedalen med en oktavs omfång. Liksom Graichen och Ritter byggde han ej självständig pedal på mindre orgelverk.

Dispositionen till Bindladerorgeln, påbörjad 1775 av Hacker.

<i>Man. I. C—f3.</i>	Octav, 4'	} Metall		
	Quint, 3'			
Principal 8', Z. pol. Ges.	Nassat, 6'			
Bordun, 8', Holz	Octav, 2'			
Viola di Gamba, 8'	Terz aus, 2'			
Flaut traversiere, 8', Holz	Waldflöte, 1½'			
Koppelflöte, 4' Holz	Mixtur, 4 fach, 1', c1 g1 c2 e2			
	Tremulant			
<i>Man. II.</i>	Nachthorn 4'	} Metall	Gelinder Tremulant.	
	Octav, 2'			Manualkoppel
Principal, 4', Z. pol. Ges.	Quint, 1½'			Pedalkoppel
Salicional 8'	Flageolett, 1'			Calcantenglocken.
Quintatön, 8'	Cimbel, 2 fach, ½'			

Pedalens omfång sträckte sig från C—f (1 ½ oktav), vilket kan anses ganska egendomligt, emedan 100 år tidigare helt små orgelverk hade en pedal omfattande två oktaver. Pipverket i denna orgel stod på 5 väderlådor. Regerverket var försedd med mässingstråd.

Under två år arbetade Hacker på denna orgel och den fullbordades efter hans död 1777 av hovorgelbyggaren Wiegleb från Kulmbach.

C. Orgelbyggarna Heidenreich.

a) Friedrich Heidenreich.

Denne, den andre av Ritters lärjungar, utvecklade en livlig orgelbyggjarverksamhet i kyrkorna omkring Hof. Under de närmaste åren efter sin utnämning till hovorgelbyggare uppförde han orglar i:

Hirschberg a. d. Saale 1777, Hetzelsdorf (för Ritter), Oberkotzau (16 stämmor), Geroldsgrün, Döhlau, Döbrau, Münchberg, Weissenstadt, Ahornberg.

Han gick i sin läromästares fotspår med undantag av stämningen, vilken han företog i kammarton i stället för i korton som Graichen och Ritter. Dispositionerna baserade han på 8 fot och genomförde sina register till d3. Som exempel på hans dispositioner må anföras orgeln i Schwarzenbach a. d. Saale. Den uppfördes 1797 och var ett av hans sista arbeten.

<i>Man. I. (Unteres Klavier.)</i>	Piffaro, 8', 2 fach, 2 Okt., ged.	
Principal, 8', C—f3, i. Ges.	c1—f3, 2 fach, schwebend Metall	
Quintatön, 16', C—H, Holz, c—f3, Metall	Quintatön, 8', C—G Holz, dann Metall	
Salicional, 8', c—g Holz, dann Metall	Flaut Douce, 4', Holz	
Bordon, 8', Holz	Nazard, c1—g2, 2 fach, 3' } Metall	
Octav, 4'	Hohlfloet, 2'	
Nachthorn, 4'	Mixtur, c2 g2 c3, 3 fach, 1' } Metall	
Quint, 3'		
Octav, 2'		
Flageolett, 1'		
Mixtur, 4 fach, 2'		
C E G C (c1 e1 g1 c2) } Metall		
<i>Man. II. (Positiv.)</i>	<i>Pedal. C—f.</i>	
Principal, 4', i. Ges.	Violonbass, 16', Holz, offen	
Flaut Travers, 8', Holz	Subbass, 16', Holz, ged.	
	Principalbass, 8', offen, ged.	
	Basset, weiter Mensur, 4' Holz	
	Manualkoppel Pedalkoppel, Tremulant i båda man.	

b) *Eberhard Heidenreich.*

Friedrich Heidenreichs äldste son Eberhard upptog sin faders mantel som orgelbyggare. Tidigt lämnade han hemmet och for till Leipzig där han erhöll sin utbildning »bei den besten Meistern». Återkommen hem hjälpte han fadern med reparationer av orglarna i Schönbrunn, Weidenberg, Emtmannsberg m. fl.

Eberhard Heidenreich byggde orgelverket i Michaeliskyrkan i Hof. Det uppfördes 1834 och hade 38 register. (Befinner sig ännu i spelbart skick). Varje stämma för sig, så väl som tuttit, besitter en utsökt klangskönhet. Cello 8', Clarinett 8' och Quintenbass 16' äro av yngre datum.

Även Eberhard Heidenreich byggde mestadels sina orglar i trakten kring Hof. Ett av hans första egna orgelverk uppfördes 1812 i Schwarzenbach a. d. Saale. i stället för Friedrich Heidenreichs verk som förstörts av eld. Det erhöll 22 register.

<i>Man. I.</i>	Salicional, 8', Fis—f3	
Principal, 8'	Quintatön, 8'	
Viola di Gamba, 8'	Koppelflöte, 4', Holz	
Rohrflöte, 8'	Nassat, 3'	
Octav, 4'	Hohlflöte	
Waldflöte, 4'	Mixtur, 1', 3 fach, c2 g2 c3	
Bordun, 16', Holz		
Quint, 3'		
Oktav, 2'	<i>Pedal.</i>	
Nachthorn, 4'	Subbass, 16', offen	} Holz
Mixtur, 4 fach, 2', c1 g1 c2 g2	Quintatönbasse, 16'	
<i>Man. II.</i>	Violonbass, 16'	
Principal, 4'	Principalbass, 8', offen	
Flaut travers, 8', Holz		

Manualens väderlådor förfärdigade Eberhard Heidenreich av ek, pipstockarna av lind och pedalväderlådorna av något mjukare träslag. Övertangenterna voro beklädda med vitt ben, undertangenterna med ebenholts.

Betrakta vi Eberhard Heidenreichs orgeltyp närmare måste vi fastställa, att hans orglar i alla hänseenden motsvara fordringarna på »en bra orgel». Särskilt påfallande är den jämna fördelningen av stämmorna i de olika manualerna. Taga vi t. ex. Schwarzenbacherorgeln; där finnas i man. I en 16', tre 8', tre 4', en 3', en 2' och en fyrkorig mixtur 2'; i man. II tre 8', två 4', en 3', en 2', och en trekorig mixtur 1'. I man. I framträder principalklangen mest, i man. II flöjtklangen.

Utän tvivel voro de Heidenreichska orglarna de bästa i Oberfranken. Det hade ej förunnats Graichen och Ritter att bygga större orglar, och Hacker hade mestadels byggt efter organisternas önskningsar. Med namnet Heidenreich nådde emellertid det oberfrankiska orgelbyggeriet sin egentliga höjdpunkt och upphörde i och med Eberhard Heidenreichs död.

Gunhild Schedin.

SKOLANS ANDAKTER.

MORGONANDAKTEN I SKOLAN. Av August Johansson. Diakonistyrelsens bokförlag 1933. Pris 1: 25.

Det kan synas, som om frågan om morgonbönerna i våra skolor f. n. ej har någon större aktualitet. De nya skolstadgarna ha alla bibehållit morgonandakten, och lektor Olssons regelbundet återkommande motioner om dess avskaffande ha ej haft annat resultat än en ökning av denne riksdagsmans redan förut tillräckligt stora herostratiska ryktbarhet. Men det är *en sak, att* våra skolor fortfarande få åtnjuta förmånen av denna inledning till dagens arbete, och att man numera knappast behöver frukta en radikal förändring på denna punkt. Men något helt annat, som aldrig förlorar aktualiteten, och där diskussionen aldrig bör tystna, är det *sätt, varpå* denna morgonandakt anordnas och genomföres. Undervisningsrådet Johansson har här velat giva vägledning och riktlinjer, och det må genast säges, att han lyckats förträffligt. Hans skarpa kritik är alltigenom berättigad — den kunde ha varit ännu skarpare utan att han behövt hemfalla åt överdrifter, — och hans positiva förslag äro i regeln välbetänkta och i hög grad ägnade att giva morgonbönförrättarna en grundlig tankställare.

Författaren citerar i början av sin framställning några ord ur Manfred Björkquists arbete *Helg och högtid*: »Helgen behöver sannerligen få mer rum i vårt skolliv. Vilken ofta rent brottslig vanvård av morgonbönerna, som dock skulle vara arbetsdagens höga preludium! Man har icke långt till bitterhet, då man tänker tillbaka på vad där kunde bjudas, och då man lyssnar till beklämmande erfarenheter från så alltför många skolor. Här kräves bot och bättring». Författaren instämmer på grundvalen av en omfattande under inspektioner förvärvad erfarenhet helt i detta omdöme, och jag tror, att vi lite var skulle kunna bidra med konkreta exempel från vår egen skoltid eller från på annat sätt erhållen kunskap om det sätt, varpå man håller eller rättare sagt misshandlar morgonbönerna. Lättja, nonchalans och ansvarslöshet äro — tyvärr! — epitet, som med fullt fog i detta hänseende kunna användas.

I sin diskussion om morgonbönens riktiga och värdiga utformande kommer förf. först in på *sången*, »i stor utsträckning ett sorgligt kapitel», och den beledsagande musiken. Att förändringar och förbättringar här böra komma till stånd är säkert mångas erfarenhet, och att den bästa vägen är ett gott samarbete mellan morgonbönförrättaren och musikläraren är man nog också ense om. Tyvärr brister det ofta i detta hänseende. Likgiltighet hos kristendomsläraren och en viss högdragen syn på morgonbönernas musikaliska del hos musikläraren äro skulden därtill. Vid det läroverk, där undertecknad tjänstgör, är samarbetet det allra bästa, och resultatet har ock blivit synnerligen gott. Här ha vi ock tillgodosett ett annat av författarens önskemål, nämligen ifråga om nödig musikalisk

omväxling. Orkestern biträder stundom, på lördagarna utföras stycken ur mässan o. s. v.

Endast i förbigående omnämner författaren de *liturgiska* morgonböner, som introducerades av kyrkoherde Peters och domkyrkovicepastor Adell. Det hade varit önskvärt, att deras betydelse skarpare poängterats. Här få ju eleverna själva medverka, och denna form av morgonandakt kan — på rektors initiativ? — komma till användning, där sättet för morgonbönens förrättande annars lämnar åtskilligt övrigt att önska. Anmälaren har erfarenhet av deras bruk och är uteslutande belåten därmed. Men — här hänger det åter på musikläraren.

Det ömtåligaste kapitlet ifråga om morgonandakten är själva *betraktelsen* och dess utförande. Det är på denna punkt, försyndelserna äro talrikast. Undertecknad anser dock, att denna obetingat är att föredraga framför enbart bibelläsning, vilken har mycket svårt att fånga elevernas uppmärksamhet. Många goda råd givas här av författaren, och han är fullt på det klara med, att dessa korta predikningar ställa mycket stora fordringar på vederbörande lärare. Morgonbönförrättaren bör vara talare, han skall känna ungdomen, han skall vinnlägga sig om vacker och värdig form o. s. v. Att »dra gamla morgonböner» finner författaren försvarligt, försåvitt det gamla blir ånyo ordentligt genomläst och genomtänkt för bedömande, huruvida det lämpligen kan användas i oförändrad gestalt eller bör underkastas bearbetning. För min del anser jag, att nyskrivande i regel bör förekomma. Jag har själv någon gång tagit upp en gammal serie, men det gav mig inte någon tillfredsställelse. Framförandet är av yttersta vikt — det skulle jag vilja understryka ännu skarpare än författaren. När t. ex. en morgonbönförrättare har framför sig en 7—800 elever och skall söka samla uppmärksamheten hos dessa åhörare av mycket skilda åldrar och förutsättningar, då bör han verkligen använda alla »oratoriska konsgrepp», om uttrycket tillåtes i detta sammanhang. Han får icke sitta, och han får icke läsa innantill — båda delarna äro absolut förkastliga. Äro röst och dialekt omöjliga, då har han absolut skyldighet att söka rättelse i detta hänseende. Men vem skall korrigera? Rektor? Ja, det låge naturligtvis närmast till hands, men jag tvivlar på att många rektorer här vilja »taga risken».

Detta var nu endast några erinringar om det rika innehållet i undervisningsrådet Johanssons framställning. Den är verkligen ett ord i sin tid. När man som undertecknad delar författarens mening, att vår morgonandakt ännu har den allra största betydelse, då är man mycket tacksam för den kraftiga appell, som i denna bok utgår till våra kristendomslärare och bönförrättare. Ingen morgonbönförrättare borde underlåta att skaffa sig densamma och ägna den ett noggrant studium. Man vill ju inte gärna, att *de* skola få vatten på sin kvarn, som yrka på morgonböernas avskaffande. Det är verkligen på sina håll *yttre illa ställt*, och man undrar ibland om ett överstyrelseingripande inte vore på sin plats. Ty det är visst och sant: skötte en lärare sina lektioner så, som vissa kristendomslärare sköta sina morgonböner, då kunde förvisso ej ett ingripande av överordnade utebliva. Men låt oss tillsvidare avvakta effekten av undervisningsrådet Johanssons bok. Den *kan* bliva stor. G. W. Lindeberg.

Recensioner.

Hymnologi.

S. Widdig: *Dansk Messe, Tide- og Psalmesang 1528—1573. Vol. I. Messen og Tidesangen.* 240 s. Levin & Munksgaards Forlag, København 1933.

Danmark saknar, så vitt jag har mig bekant, en modern motsvarighet till Rodhes utomordentligt värdefulla bok »Svenskt gudstjänstliv». Engelstofts utan tvivel förtjänstfulla arbete »Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie i Danmark» — tryckt 1840 och sålunda nära 100 år gammalt — är väl allttjämt huvudverket. Ett förträffligt supplement till Engelstofst i (icke blott) musikaliskt hänseende erbjuder Abrahamsens »Liturgisk Musik i den danske Kirke efter Reformationen» (1919). Ett försök till ett mera detaljerat genomplöjande av reformations-tidens även i liturgiskt hänseende så betydelsefulla historia föreligger nu i Widdigs ovan citerade arbete.

Enligt Abrahamsen låta de cirka 50 åren 1528—1573 ur dansk liturghistorisk synpunkt naturligt indela sig i tvenne perioder med Kirkeordinansen 1537 som gräns. Tiden intill Kirkeordinansen är de trevande försökens tid. Någon officiellt fastställd mässordning existerar icke utan i de särskilda reformationscentra utbildas på privat väg lokala ritual, av vilka tvenne blivt i tryck bevarade. Det äldsta är Malmömässan (utan tryckår, tidigare daterad till 1529, numera i allmänhet till 1528). Såsom dess upphovsman står Claus Mortensen och såsom dess närmaste förebilder *Nürnbergermässan* av år 1525 och Luthers *Deutsche Messe* av 1526. Av stor betydelse blev denna genom att upptagas även i Köpenhamn. Den andra av dessa bevarade lokala mässordningar är upptagen i 1535 års liturgiska Handbok. Dess hemort är okänd liksom dess författare. Atminstone delvis synes Luthers *Deutsche Messe* ha varit förebild även för denna. Karakteristisk för denna period är, säger

Abrahamsen, fiendskapen till latinet och den gregorianska sången. Hans slutomdöme är hårt, men efter allt att döma mycket befogat: Hvad denne Periode yder os paa det liturgisk-musikalske Omraade har intet med Kunst at gøre.

Den andra perioden börjar som sagt med Kirkeordinansen av år 1537, som visar oss Danmarks första officiella evangeliska högmäsoordning, och avslutas med Thomissøns Salmebog 1569 och Jesperssens Graduale 1573, båda tillsammans utgörande den mognaste frukten av vad Danmark under reformationsårhundradet (och väl även sedan) lyckats åstadkomma på gudstjänstlivets område. Både latinet och den gregorianska sången ha i Gradualet återfått en hedersplats i mässan. Viktiga årtal under perioden äro 1553, då Hans Tausens Salmebog utkom och 1556, tryckåret för Palladii Alterbog. Perioden karakteriseras av att vid sidan av de tidigare antydda tendenserna mot liturgi-ens utarmning växer förståelsen för den gamla liturgi-ens skönhet, varigenom latinet åter kommer till heders och dess berättigande vid sidan av modersmålet vinner erkännande liksom den gregorianska koralens lämplighet vid sidan av den evangeliska koralen.

Det är en detaljerad redogörelse för mässan och tidegården under dessa båda skeden, som Widdig med sin bok vill giva. Det första anmäla-rens måste göra är emellertid att uttala en anmärkning. Bokens första del, omfattande icke mindre än 68 sidor, är ägnad åt en relativt obehövlig skildring av Luthers liturgiska reform, åt vilken det förvisso i ett arbete av denna art varit tillräckligt att anslå ett mycket måttligt urymme. Vad som i synnerhet gör, att man med oblida ögon ser denna långa Lutherstudie är att författaren samtidigt helt och hållet försummar att lämna någon redogörelse för gudstjänstlivets allmänna utveckling i Dan-

mark under reformationstiden. Icke ens så mycket som en samlad förteckning och kort karakteristik av de många citerade danska liturgiska källorna står till att upptäcka, ehuru författaren s. 34 skriver: »Om de danske Skrifter, som betegner det liturgiske Brud, henvises til Litteraturfortegnelsen.» Som det nu är, kastas läsaren med bokens andra avdelning »Messen» i sanning alltför hårdhänt *in medias res*. Avdelningen består nämligen av en ytterst detaljerad redogörelse för varje särskilt liturgiskt moment för sig, mycket värdefull och nödvändig, men ur vilken det är fullständigt omöjligt att hämta någon konkret bild av de särskilda mässordningarna som helheter eller av de ledande tankarna i utvecklingen. Önskar man en sådan, torde man sålunda alltfört få hålla sig till Abrahamsens skissartade skildring.

I den första avdelningen fäster man sig vid att författaren när han å ss. 35 ff. i fem punkter sammanfattar den huvudsakliga innebörden i »det liturgiske Brud» icke nämner modersmålets införande såsom kultspråk. Nog hade detta varit värt att nämna minst lika mycket som att instiftelseorden skulle läsas med hög röst. Man behöver blott tänka på vilken katastrofal betydelse denna förändring skulle få för den gregorianska sången, som tydligen ligger författaren varmt om hjärtat. Ytterligare ett par detaljer må påpekas. Sekvensen *Dies iræ* infördes i Sverige redan 1921 genom det då auktoriserade psalmbokstillägget och icke först 1925 genom »O. Olssons Koralbok». Varifrån författaren fått den å s. 129 uppdykande, i högsta grad förvånande uppgiften, att i Sverige nattvardsmässans *Helig* fått träda tillbaka för *Esaie Prophetenoms hände det så är mig oförklarligt*.

Bokens tredje och sista avdelning behandlar tidegården. En kortfattad översikt av officiets historia före reformationen inleder den. Det synes som om Bataffols *Histoire du Breviaire romain* varit

författaren obekant, annars hade han väl icke kunnat underlåta att antyda påskvigiliernas betydelse för tidebönens äldsta utveckling. Framställningen av reformationens tidesång i Danmark verkar onekligen fattig. Detta intryck förstärkes, när man tänker på huru segt den svenska kyrkan bibehöll det viktigaste av den gamla tidegårdens rikedom, varom vi fått en begynnande föreställning först genom de båda senaste årtiondenas fynd av handskrivet material. Här har författaren verkligen i motsats till när det gällde mässan lämnat en allmän översikt, som blott tyvärr verkar mycket fragmentarisk, en omständighet som väl dock beror på källornas sparsamma uppgifter.

Slutligen må tilläggas att bokens yttre dräkt är sällsynt prydlig och välvärdad.

Knut Peters.

För orgel.

Waldemar Ahlén: *Lov vare dig, o Jesu Krist, koralpartita för orgel. Nordiska Musikförlaget.*

Dessa koralvariationer röja, glädjande nog, ett betydande inflytande från våra dagars »Orgelbewegung» både beträffande »ämnesval», komposition och registreringsförslag. Den utomordentligt sköna koralen (som, tyvärr, fått en så undanskjuten ställning vid vårt julfirande, trots att den ingalunda är »svår») har ju i »den gamla goda tiden» lockat en Buxtehude, en Pachelbel m. fl. till att skriva konstrika bearbetningar för orgel. Icke förty är Waldemar Ahléns koralpartita mycket välkommen. Den omständigheten att koralbokens melodi-avfattning och tonart använts samt att cantus firmus, var den än befinner sig, alltid framträder klar och tydlig, bidrager till att göra verket mycket användbart, inte minst som postludiemusik. Här kan det t. o. m. få en viss pedagogisk betydelse: att hos åhörarna riktigt inpränta melodien. Skulle någon i anledning härav miss-

tänka att det är fråga om torr »skolmästare-visdom», så bedrager han sig storligen. Ty variationerna äro omväxlande och intressanta och göra sig utmärkt, i all synnerhet om de utföras på ett »orgelbewegungs-instrument». A. R.

Blandad kör och orgel.

David Wikander: »Såsom hjorten trångtar till vattenbäckar» för blandad kör och orgel. »Höjen jubel till Herrens alla länder» för blandad kör och orgel. Nordiska Musikförlaget.

David Wikander är väl jämte Otto Olsson en av de få nu levande svenska tonsättare, som i kyrkliga verk givit oss något av bestående värde. De två motetter för blandad kör och orgel, som Nordiska Musikförlaget utgivit, äro ett värdefullt tillskott till vår på detta område fattiga litteratur. Visserligen höra de väl ej till det bästa som Wikander skapat, men de visa, att deras upphovsman är en tonsättare, som väl behärskar den kyrkliga stilen och som kan skriva en förnämlig och välklingande körsats. Båda motetterna äro lätt utförbara och lämpa sig väl även för mindre körer med begränsade röstresurser. De rekommenderas varmt. J. H.

Albert Runbäck: *Stå upp, var ljus.* (Preludium till Sv. psb. 69.) 4 s. Nordiska Musikförlaget. Pris 0:40.

Huru skall man ge körsången en god plats i gudstjänsten, men så att den blir en väsentlig del i och samhörande med densamma? Runbäck har sökt sig fram på den vägen att han utbygger preludiet till första psalmen och gör den till körkoral med orgel, byggd på den följande församlingssångens motiv och med text, som förbereder psalmen. Uppslaget är högst beaktansvärt. Det första provet, som meddelas, avsett att brukas som ingång till trettondedagen, visar Runbäckes förmåga av fast uppbyggnad av orgelns och körens stämmor kring de utvalda motiven, som här hämtats

ur koralen till psalm 69. Orgel och körsats tillsammans bilda en verkningsfull ingång till epifaniasfesten. Det vore önskvärt att flera sådana körkoraler publicerades. A. A.

Kyrkokonst.

Ragnar Hoppe, Elias Martin.
Akad. avhandling. Stockholm 1933.

En länge väntad konstnärskonografi över en av vår målarkonsts mest intressanta och egenartade personligheter, Elias Martin, har nyss utkommit. Den bär i hög grad mognadens prägel: varje om-döme och detalj i undersökningen äro sakliga och träffande. Här intresserar oss blott Martins religiösa konst, så länge omdebatterad och oftast fördömd. Kring hans bildserie, Fader Vår, grupperar sig en hel rad religiösa målningar, som alla vittna om en äktnaiv själs gripenhet inför det gudomliga och en barnafrom andes fantasi. Martin hade fasthållit vid viss svärmisk panteism, som härrörde ur hans konstnärliga ställning. Serien Fader Vår är emellertid inte bara märklig som konstnärlig och själslig bekännelse, den är också, som Hoppe framhåller, en slags folklig uppbyggelseskraft.

Förf. har emellertid icke brytt sig om att belysa Martin i tidens religiösa sammanhang. Det hade dock varit av intresse att få Martin inställd i den restaurations-tendens, som utmärker 1700-talets slut genom neologiens nedbrytande tack vare en pietistiskt betonad väckelse och en nyluthersk riktning, varpå särskilt skalder som Lidner och Stålberg, samt mål-lare som Hörberg äro utmärkta exempel. Sedd i detta sammanhang blir Martin en intressant förebådare till nyromantiken. B. Cgs.

Carl R. af Ugglas, Kyrkligt guld- och silversmide. Stockholm 1933. Kr. 1:50.

Häftet nr 2 i den populära serien »Ur Statens historiska museums samlingar» behandlar museets förråd av kyrksilver,

författad av antikvarien Carl R. af Ugglas. Trots att samlingen knappast kan betraktas som systematiskt hopbragt ger den dock en bild i smått av utvecklingen inom kyrkligt silversmide. Importföremålen dominera naturligtvis, framför allt bland kvalitetssakerna både under medeltid och nyare tid. Men redan för medeltidens vidkommande har förf. kunnat påvisa en rad inhemska arbeten ända från 1300-talets mitt. Stilen är först franskt påverkad och dekorationen i gravyr är oftast elegant. Under nästa århundrade blir stilen beroende av nordtysk guldsmedskonst.

Den dröjer segt kvar ännu under 1500-talet för att småningom avlösas av den yppiga tyska barocken. De bästa exemplen på denna äro krigsbyten från 30-åriga kriget, då man förresten inte heller försmädde medeltidskalkar och gamla kräklor.

Det vackra bildhäftet med sin instruktiva inledning och katalog, späckad med värdefulla sakuppgifter, ger läsaren anledning att uttala den förhoppningen, att förf. måtte fortsätta dessa studier för att rikta vårt vetande om isynnerhet svenskt medeltidssilver.

B. Cgs.

Meddelanden.

Val. Till domkyrkokantor i Linköping har valts musikdirektör Eskil Olsson, därstädes.

Kyrkosångsförbund i Stockholm. Ader-ton av Stockholms kyrkokörer med sina dirigenter i spetsen hade infunnit sig till Stockholms kyrkosångsförbunds konstituerande sammanträde i Musikaliska akademiens orgelsal onsdag 3 jan. Salen var fylld till sista plats av dem och en mängd kyrkomusiker och kyrkosångsvänner från huvudstaden, däribland en talrik skara präster. De närvarande hälsades välkomna av musikkantorn i Engelbrekt, musikdirektör David Ahlén, varpå man omedelbart skred till förbundets konstituerande. Härmed har huvudstaden i likhet med stiftet erhållit sin egen länge saknade kyrkosångsrepresentation.

Till förbundsordförande utsågs professor Olsson och till förbundsdirigent musikdirektör David Ahlén. Övriga styrelseledamöter blevo kyrkoherde Anders Hagarth, komminister G. Kyhlberg, direktör Sven Lizell, civilingenjör O. Lundqvist och fil. mag. J. Norrby med musikdirektörerna H. Lindqvist och A. Rude samt kyrkoherde E. Andræ som suppleanter.

Det nybildade förbundet blir en av-

delning av rikssammanslutningen Sveriges kyrkosångsförbund, vilket nu räknar över 8,000 medlemmar. Stockholmsförbundet räknar vid starten omkring 300 medlemmar, bland dessa flera prästmän.

Tysklands Kyrkosångsförbund (Evangelisches Kirchengesangsverein für Deutschland) har omorganiserats. Samtliga tidigare funktionärer hava frånträtt sina ämbeten. Centralutskottet har upplösts. Ledningen av föreningen tillkommer härefter en »Reichsobmann» och vid hans sida ett »Führerrat», som han själv utnämner. Därjämte finns ett centralråd i vilket landsförbunden äro representerade med en ledamot för varje 500:de medlem. Centralrådet väljer »Reichsobmann», valet konfirmeras av rikskyrkoregeringen. Som tillfällig »Reichsobmann» har utsetts Oberlandeskirchenrat Dr. Mahrenholz, Hannover, vilken tidigare tillhört kyrkosångsförbundets ledning och gjort sig känd som utgivare dels av tidskriften »Musik und Kirche» dels av arbeten om orgelns stämmor. Till medlemmar av ledarrådet ha kallats kyrkomusikdirektor Haufe, Leipzig, superintendent Thorhorst-Hamm i Westfalen, och professor Poppen i Heidelberg.

224: 2—4. (75: 10—12) [94. 154.] 153: 14, 15. (520: 4.) Kortare litanian med kollektalternativ 1.

För aftonsången:

Sv. psb. 72: 2—6. 197: 3—4. (199: 3—4.) 88: 2.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 12. Sv. psb. 24: 3—4. 24: 5. Psalt. 36: 2—10. 1 Kor. 13: 1—13.

Tisd. 13. Sv. psb. 80: 1. 80: 10. Psalt. 42: 2—6. 1 Kor. 14: 1—19.

Onsd. 14. Sv. psb. 75: 1. 75: 18. Psalt. 71: 17—23. 1 Kor. 14: 20—40.

Torsd. 15. Sv. psb. 93: 1. 93: 3—4. Psalt. 16: 5—11. 1 Kor. 15: 1—28.

Fred. 16. Sv. psb. 89: 1—2. 89: 3—4. Psalt. 4. 1 Kor. 15: 29—58.

Lörd. 17. Sv. psb. 76: 1. 76: 7—8. Psalt. 24: 1—6. 1 Kor. 16: 1—24.

För veckans passionspredikan:

4:e aktens 3—4 st. Sv. psb. 89: 1—4. 94. 520: 1—4.

FEMTE SÖNDAGEN I FASTAN.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 76: 1—4. Psalt. 42: 8—12. Jes. 50: 4—10.

För högmässan:

Sv. psb. 518: 1. 76: 1—4. 94. 89. (88.) [75: 4. 154.] 76: 8. Kortare litanian med kollektalternativ n:r 3.

För aftonsången:

Sv. psb. 24: 3—5. 518: 1—4. 96.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 19. Sv. psb. 518: 1. 518: 9. Psalt. 103: 1—14. 2 Kor. 1: 1—2: 4.

Tisd. 20. Sv. psb. 85: 1. 85: 5. Psalt. 30: 2—6 (—13). 2 Kor. 2: 5—3: 18.

Onsd. 21. Sv. psb. 75: 4. 75: 16—17. Psalt. 37: 1—6 (23—28 a). 2 Kor. 4: 1—5: 10.

Torsd. 22. Sv. psb. 88: 1. 88: 2. Psalt. 18: 29—35, 47. 2 Kor. 5: 11—7: 1.

Fred. 23. Sv. psb. 86: 1—2. 86: 3—4. Psalt. 22: 24—32. 2 Kor. 7: 2—8: 15.

JUNGFRU MARIAS BEBADELSEDAG.

(Vit skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 50. 436. Psalt. 11. Jes. 58: 6—8.

För högmässan:

Sv. psb. 49: 1—3. 45: 6—8. 48: 1. 1: 3—5. [69: 2. 152.] 69: 3. Allmän kyrkobön: alt. 1.

För aftonsången:

Sv. psb. 508: 1—4. 59: 2—7. 57: 3.

PALMSÖNDAGEN.

(Violett skrud.)

För helgsmålsbönen:

Sv. psb. 150. 648. Psalt. 86: 1—7. Jes. 25: 6—8.

För högmässan:

Sv. psb. 93: 1. 80: 1—5. 94. 157: 8—12. [518: 6. 154.] 91: 7. Kortare litanian med kollektalternativ 4.

För aftonsången:

Sv. psb. 129. 125: 1—3. 154: 1, 2.

För veckans dagliga andakter:

Månd. 26. Morgonbön: Sv. psb. 518: 6. 518: 7. Psalt. 40: 6—12. 2 Kor. 8: 16—9: 15.

Aftonbön: Sv. psb. 86: 1—2. 86: 4—5. Jes. 52: 13—53: 1.

Tisd. 27. Morgonbön: Sv. psb. 89: 1—2, 89: 3—4. Psalt. 22: 2—12. 2 Kor. 10: 1—11: 15.

Aftonbön: Sv. psb. 77: 1. 77: 5—6. Jes. 53: 2—5.

Onsd. 28. Morgonbön: Sv. psb. 520: 3. 520: 4. Psalt. 69: 10—18. 2 Kor. 11: 16—12: 13.

Aftonbön: Sv. psb. 71: 1. 71: 6. Jes. 53: 6—9.

Torsd. 29. Morgonbön: Sv. psb. 518: 4. 518: 5. Psalt. 22: 24—32. 2 Kor. 12: 14—13: 13.

Aftonbön: Sv. psb. 81: 1. 81: 3—4. Jes. 53: 10—12.

LANGFREDAGEN.

(Violett eller svart skrud.)

För ottesången:

Textförslag: Hebr. 10: 19—22. Sv. psb. 86. 518: 1—4.

För högmässan:

Sv. psb. 75: 3—4. 92. 88: 2. (94.) 89: 1—4.
96. Längre litanian med kollektalternativ 2.

För aftonsången:

Sv. psb. 101: 1—3. 98: 10—12. 520: 4.

För påskaftonens morgonbön:

Sv. psb. 101: 1. 101: 3. Psalt. 16. Rom. 1:
1—17.

Postludier för passionstiden se denna tidskrift 1932 sid. 29.

Bibelläsningarna ur Nya Testamentet för den dagliga morgonandakten äro i huvudsak efter E. Eidem: Vår frälsnings evangelium. (Diakonistyrelsens förlag.)

Psalmvalet för högmässan ansluter sig nära till G. T. Lundblads Psalmvalslista, ny upplaga av K. Peters. (Gleerups förlag.)

Nyuppförda Orglar.

av firman **Olof Hammarberg, Göteborg.**

I Glömminge kyrka, Öland.

Disposition:

Manual I: Borduna 16', Principal 8', Gamba 8', Fl. Harm. 8', Gamba 8', Oktava 4', Trumpet 8'.

Manual II: Basetthorn 8', Salicional 8', Voix Celest 8', Rörflöjt 8', Fl. Vibrator 8' (Rörflöjt), Flöjt 4' (vakant), Valdflöte 2'.

Pedal: Subbas 16', Violoncell 8' trans.

6 koppel, crescendoverk för manual II. Samtliga stämmor nya. Rörpneumatiskt system.

I Idre kyrka, Dalarne.

Manual I: Principal 8', Spetsflöjt 8', Oktava 4', Rauschkvint 2 kor., Trumpet 8'.

Manual II: Fugara 8', Rörflöjt 8', Salicional 8', Flöjt 4'.

Pedal: Subbas 16'.

6 koppel, crescendoverk.

Samtliga stämmor nya. Rörpneumatiskt system. Dispositionen upprättad och orgeln avsynad av musikdirektör O. Lindberg, Stockholm.

I Silobergs kyrka, Dalarne.

Manual I: Borduna 16', Principal 8', Fl. Harm. 8', Dolce 8' (vakant), Oktava 4', Rauschkvint 2 kor., Trumpet 8'.

Manual II: Gamba 8' Rörflöjt 8', Cremona 8', Voix Celest 8', Spetsflöjt 4', Valdflöjt 2'.

Pedal: Subbas 16', Violoncell 8'.

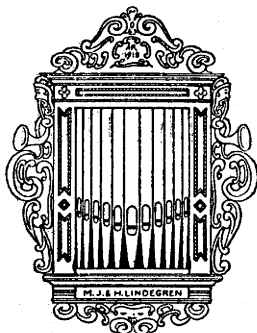
7 koppel, crescendoverk för hela orgeln. Samtliga stämmor nya. Rörpneumatiskt system. Den gamla orgeln kvarstår orörd.

Avsyning av musikdirektör Anders Jobs, Falun.

Från A. Mårtensson, Orgelfabrik, Lund.*I Gessie kyrka, Lunds stift.*

Disposition: Manual I (omfång: C—g^{'''}). Borduna 16', Principal 8', Rörflöjt 8', Gamba 8', Oktava 4', Rauschkvint 2 2/3'. Manual II (omfång: C—g^{'''}). Samtliga 8'- och 4'-stämmor utbyggda till g^{'''}). Hornprincipal 8', Rörgedackt 8', Salicional 8', Vox angelica 8', Fugara 4', Piccolo 2', Oboe 8'. Pedalen: (omfång: C—f) Subbas 16', Gedacktbas 16', Cello 8'.

Koppel m. m. Unisonkoppel: I/Ped., II/Ped., II/I. Oktavkoppel: 4'I, 4''II/I, 16''II/I. Två fria kombinationer. En fast kombination: Tutti. Registersvällare. Svällverk för hela orgelverket. Automatisk pedaldväxel.

H. Lindegren, Orgelfabrik

2:dra Långgatan 39, GÖTEBORG
TELEFONER: Bostad och Kontor 426 38, Fabriken 493 38

Tillverkning av piporglar med precis tonangivning och en enastående hållbarhet. Intonationen utföres efter såväl äldre som nyare metoder.

Verkligt kvalitetsarbete till moderat pris
Över 25 års praktik

LEDIGFÖRKLARADE KYRKOMUSIKERTJÄNSTER

A. Enbart kyrkliga tjänster.
I M. Grevie och S. Åkarp (adr. Jordholmen, Malmöhus län) sökes före 13 febr. Lön 1300 + inkomst fr. klockarejord + 300 kr. hyresbidrag. Se annons!

Från de största till de minsta...

Den svenska koralboken.

Med fullständig text. (Ps. 1—500). Klotb. 15:—, (Ps. 501—673). Klotb. 8:—, Båda tillsammans. Klotb. 21:—.

Koralbok för skola o. hem

Red. av *Otto Olsson*. Med första versens text av koralens huvudspsalm. (Ps. 1—673). Klotb. 6:—, skinnb. 12:—, (Ps. 501—673). Häft. 1:—, kart. 2: 25.

Hemmets koralbok.

Red. av *Otto Olsson*. Med första versens text av koralens huvudspsalm. (Ps. 1—673). Klotb. 4: 50.

**SVENSKA KYRKANS
DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG**

Klockare-, kantors- o. organist- befattningen

i M. Grevie och S. Åkarp (nära Malmö) sökes senast den 13/2 1934 hos ordf. H. Blennow, adr. Jordholmen. Lön 1.300 kr. + inkomsten från klockarejorden + ev. 300 kr. i hyresbidrag. Se utförlig annons i Post- o. Inrikestidn. av 2/1 34.

Herman Nordfors & Co.

PIPORGELFABRIK LIDKÖPING

Tel. Kontoret 145. Tel. Bostaden 592.

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner. Moderniseringar, insättning av elektrisk bälgdrift och stämningar utföres omsorgsfullt. Finaste intyg från framstående musici. Dispositions- och kostnadsförslag på begäran omgående gratis.

J. W. Grönlunds Orgelfabrik Kåge, Tel. 27.

Tillverkning av Piporglar i modernaste utförande för kyrkor och kapell.

Orgelharmonium för hem och skolor. Renovering och stämning av äldre orgelverk

Insättning av elektriska orgelfläktar.

Fina intyg av framstående musikdirektörer och kyrkomyndigheter.

Förslag kostnadsfritt på begäran.

KYRKO-ORGLAR

Olof Hammarberg

Nya Varvet - Göteborg

Renoveringar, stämningar. Förstklassigt utförande. Moderata priser.

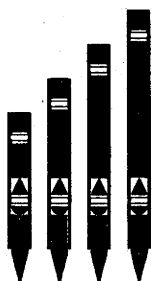
ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

KUNGL. HOVLEVERANTÖR.

Tel. 26

SUNDBYBERG

Tel. 26

Tillverkning av Piporglar
för kyrkor, kapell och konsertsalar.

Om- och tillbyggnader,
reparationer, omstämningar och ren-
göringar av gamla orgelverk, samt
inmontering av elektriska blåsverk
utföras.

*Uteslutande svenskt material och
arbete.*

LIBRARIA

LÄSTMAKAREGATAN 30 - TELEFON 10 35 23
STOCKHOLM

PRÄSTKAPPOR PRÄSTKRAGAR
MÄSSHAKAR ANTEPENDIER HÅVAR
KALKDUKAR PREDIKSTOLSKLÄDEN

LJUSSTAKAR VAXLJUS KRUCIFIX
DOPFUNTAR DOPSKÅLAR VASER